

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 78.071.2

Пастушенко Л.А.

У пропонованій статті висвітлюється поняття „компетентність”, „професійна компетентність” вчителя музики. Розкрито методичні та технологічні проблеми підготовки майбутніх фахівців музично-педагогічної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, музичне мистецтво, компетентнісний підхід, методична підготовка.

ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье освещается понятие „компетентность”, „профессиональная компетентность» учителя музыки. Раскрыты методические и технологические проблемы подготовки будущих специалистов музыкально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, музыкальное искусство, компетентностный подход, методическая подготовка.

THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC AS A FACTOR IN THE QUALITY OF HIGHER ART EDUCATION

The present article deals with the concept of „competence”, „professional competence” teacher of music. Solved methodological and technological problems of future professionals musical and educational activities.

Keywords: professional competence, music, competence approach, methodical preparation.

Постановка проблеми.

Розвиток суспільства у нових економічних умовах актуалізує пошук нових шляхів фахової підготовки майбутніх фахівців. Особливий інтерес викликає фахова підготовка майбутніх педагогів, зокрема, вчителів музичного мистецтва, які спроможні не тільки виконувати покладені на них професійні обов'язки, але здатні самовдосконалюватися, адаптуватися до швидкозмінних умов праці. Тобто, підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає спрямування засобів і методів на формування у них високого рівня професіоналізму у поєднанні з удосконаленням особистісних якостей.

Складність і багатогранність діяльності вчителя в загальноосвітній школі висувають особливі вимоги до рівня його компетентності, до сформованості у нього глибоких знань і умінь в обраній професії. У той же час розрив між теоретичними знаннями студентів і вмінням їх практичного використання, відсутність зв'язку загальнопедагогічних і спеціальних дисциплін призводить до того, що до практичної діяльності студенти приступають недостатньо підготовленими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку загальнопедагогічних і спеціальних здібностей, удосконаленню форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя присвячені праці багатьох вчених.

Широкого висвітлення набули підходи до розробки моделі діяльності педагога (С.Архангельський, А.Вербицький, С.Вершловський, І.Зязюн, Н.Кузьміна, В.Сластьонін, Н.Тализін та ін.), питання удосконалення мистецької освіти стали предметом численних педагогічних досліджень (Л. Арчажникова, Н. Гуральник, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Ципін, О. Щербініна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.).

Мета статті – висвітлити сутність професійної компетентності вчителя музичного мистецтва з урахуванням специфіки його роботи в школі.

Виклад основного матеріалу. В даний час, коли йдеться про фахівців з вищою мистецькою освітою, досить широко використовуються такі поняття, як „компетентність” і „професійна компетентність”.

Про компетентність як високу якість діяльності фахівця висвітлювали у своїх працях В.Сластьонін (практична компетентність), Т.Стефановська (вміння мобілізувати отримані знання і досвід), С.Молчанов (обсяг компетентцій, коло повноважень). У психолого-педагогічній літературі поняття „компетентність” набуло широкого вжитку в кінці ХХ століття як спеціальний напрям – компетентнісний підхід в освіті, який розглядається не як сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях. Термін „компетентність” розглядається з різних точок зору. Зокрема:

- як психосоціальна якість, що означає силу і впевненість, що виходить від почуття власної успішності та корисності, що дає людині усвідомлення своєї здатності ефективно взаємодіяти з навколишнім світом;

- як глибоке, досконале знання сутності виконуваної роботи, способів і засобів досягнення намічених цілей, а також наявність відповідних умінь і навиків;

- як володіння вчителем необхідною сумою знань, умінь і навиків, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія визнаних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості [4, с.133].

А.Усова [7] визначає компетентність як якість людини, із широкою ерудицією та розвиненими знаннями в певній галузі. Тому судження її є вагомими та авторитетними.

Спирваючись на вищевикладені трактування, ми підійшли до розгляду категорії „професійна компетентність”, яка в енциклопедії професійної освіти (від лат. *professio* – офіційне заняття, лат. *compro* - відповідати, підходити) трактується як інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань і умінь, достатніх для досягнення поставленої мети у даному виді діяльності [8, с.383].

До вивчення проблеми формування та вдосконалення професійної компетентності вчителя в системі вищої професійної освіти звертається багато дослідників. Вони бачать у професійній компетентності особистісне утворення і готовність до продуктивної педагогічної діяльності. У поняття професійної компетентності включають єдність теоретичної і практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності. Зокрема, професійною компетен-

тністю, на думку Н.Кузьміної [5], є сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукові і практичні знання з метою найоптимальнішого вирішення педагогічних завдань. Ряд вчених (О.Роботова, Т.Леонтьєва, І. Шапошникова) під професійною компетентністю розуміють особисті можливості вчителя, вихователя, педагога, що дозволяють йому самостійно й досить точно та ефективно вирішувати педагогічні завдання, що формуються ним самим або адміністрацією освітньої установи [3].

А. Маркова [6] виділяє наступні види професійної компетентності:

– спеціальна компетентність – володіння власне професійною діяльністю на високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;

– соціальна компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) діяльністю, співпрацею, а також володіти в даній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї праці;

– особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості;

– індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, неохочість до професійного старіння, вміння раціонально організувати свою працю без перевантажень часу і сил, організувати роботу так, щоб вона була необтяжливою, без втоми і навіть з освіжаючим ефектом.

Детальне дослідження терміну „професійна компетентність учителя” було здійснене в роботі С.Годнік і Г.Козберг. Автори зазначають, що в структурі професійної компетентності фундаментальних компонентом є знання. Дослідники підкреслюють, що можливості ВНЗ щодо практичної підготовки випускників обмежені термінами навчання і „вмістимістю” навчального плану, в якому має бути представлений комплекс загальнонаукових, спеціальних дисциплін і професійних практик. Навіть при ідеальному поєднанні всього комплексу дисциплін ВНЗ може сформувати тільки необхідну готовність до оволодіння професійною компетентністю, а не саму властивість професіонала, тоді як його формування пов'язане з особистим досвідом. На думку авторів, педагог-початківець перебуває в ситуації протиріччя між теоретичною підготовкою, одержаною у ВНЗ, і вимогами, які ставляться до нього в практичній роботі. Щоб сформувати професійну компетентність, випускник має володіти системою знань про сутність, основні види, форми і закономірності педагогічної діяльності, психолого-педагогічними основами освіти і виховання, освоїти сучасні методи викладання в загальноосвітній школі.

Аналіз літератури показав, що більшість авторів включають в поняття „професійна компетентність вчителя” властивості особистості педагога, знання та вміння, необхідні для його професійної діяльності. Термін „професійна компетентність вчителя” використовується дослідниками як ключове поняття та визначає інтегративну якість особистості, підсумовуючі знання, уміння і навички, набуті в процесі навчання, а також готовність до професійної діяльності.

Розглянувши погляди дослідників на професійну компетентності, ми з'ясували, що вони охоплюють всі спеціальності педагогічного профілю, однак компетентність вчителя музичного мистецтва відрізняється своєю специфічністю, яка обумовлена особливостями музики як виду мистецтва і як навчального предмета і полягає в тому, що вчитель музичного мистецтва вирішує педагогічні завдання засобами музичного мистецтва. Нам близька така позиція, тому що ми розглядаємо професійну компетентність учителя музичного мистецтва, в якій провідною якістю є практична готовність до здійснення професійної музично-педагогічної діяльності на основі інтеграції педагогічних і спеціальних здібностей, засвоєних знань, сформованих умінь і навичок.

З метою підготовки компетентного вчителя музичного мистецтва в 60-ті роки минулого століття почалася організація музично-педагогічних відділень і факультетів в середніх і вищих навчальних закладах країни. Більшу частину їх викладачів склали випускники спеціальних відділень консерваторій (виконавських, диригентсько-хорових, вокальних, інструментальних, теоретичних, мистецтвознавчих і т.п.). Це зумовило те, що існуюча система підготовки вчителя музичного мистецтва складалася під впливом консерваторських класів, де мета навчання – вузькоспеціальна підготовка студента до діяльності викладача спеціального музичного навчального закладу або виконавця (наприклад, концертмейстера або соліста). Згідно з державним освітнім стандартом, метою навчання на музично-педагогічному факультеті є підготовка вчителя загальноосвітньої школи, для якого педагогічні здібності є основними і їм підпорядковані спеціальні здібності (музикальність, артистичність, креативність, володіння інструментом, диригентською технікою тощо). Таке подання необхідне як засіб для майбутньої професійної діяльності та знаходиться в основі формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у багатьох випадках залежить від професійної спрямованості викладачів навчального наряду. На думку Є. Білозерцева, „успішність професійної освіти визначається сьогодні не тільки і не стільки активністю одного викладача або однієї кафедри, а оптимальним співробітництвом усіх кафедр і викладачів, стратегією і тактикою факультету” [2, с. 551]. Аналізувати проблеми підготовки компетентного вчителя музичного мистецтва не можна без вивчення, узагальнення та наукового осмислення багатого досвіду, представленого історією музичної освіти та накопиченого педагогами-музикантами.

Слід зазначити, що підготовка вчителя музичного мистецтва пов'язана з вивченням різноманітного комплексу спеціальних дисциплін, до кожної з яких визначена особлива методика викладання: навчання гри на інструменті, диригування, робота з хором, сольний спів та ін. Звідси випливає, що методика підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін має бути спрямована на набуття знань та умінь для здійснення поліфункціональної діяльності в загальноосвітній школі. Також важливу роль відіграє роль спадкоємності теоретичних знань і практичних умінь, одержуваних студентами зі спеціальних дисциплін у подальшій педагогічній діяльності.

На думку Ю. Алієва [1], для вирішення конкретних завдань учителю музичного мистецтва необхідний весь арсенал психолого-педагогічних і музич-

них знань з першого дня роботи в школі, оскільки ситуації, з якими він стикається, мають комплексний характер. Як би не поліпшувався музично-освітній процес у вищій школі, випускника вищого мистецького навчального закладу не можна розглядати як готового, вже сформованого вчителя-музиканта. Він стверджує, що навчальний заклад не може методично і особистісно озброїти студента на всі випадки педагогічного життя. Тобто не може бути універсальної методики, спираючись на яку можна вирішувати будь-які навчально-виховні та творчі завдання. Професійну компетентність учителя художньо-естетичного циклу, працівника культури і мистецтв розглядали у своїх дослідженнях Л.Афонченко, І.Левіна, М.Рудзік. У них спільною думкою є те, що для випускника мистецького навчального закладу професійна компетентність – це комплекс музично-дидактичних знань, умінь та інтегральна професійно-особистісна характеристика, готовність і спроможність виконувати професійно-педагогічні функції в нових умовах [7]. Тобто її можна розглядати як здатність до оптимального виконання дій та ефективно вирішувати проблеми професійної діяльності.

В умовах мистецького навчального закладу основи професійної компетентності формуються у процесі вивчення як загально професійних, так і спеціальних (наприклад, блок дисциплін предметної підготовки): історія зарубіжної музики, історія вітчизняної музики, народна музична творчість, сольфеджіо, гармонія, поліфонія, аналіз музичних форм. До блоку спеціальних дисциплін входить: основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, концертмейстерський клас, хорознавство і хорове аранжування, хорове диригування, сольний спів тощо. Оволодівши основами духовної і матеріальної культури, представляючи свою діяльність на теоретичному рівні, майбутні вчителі готові до закріплення сформованих знань і умінь на практиці. Ця сформованість є передумовою до формування професійної компетентності майбутнього вчителя і передбачає оволодіння ним комплексом спеціальних знань з теоретичних та виконавських (інструментальних, вокальних та диригентсько-хорових) дисциплін. Крім того, учитель музики, який закінчив музично-педагогічний факультет, повинен знати спеціальні методики, музичну педагогіку і психологію, володіти психолого-педагогічними знаннями в аспекті викладання предмета „Музика” в школі.

Висновки. Таким чином, в основу професійна компетентності майбутнього вчителя музики входить спеціальна (загальнопедагогічна, диригентська, інструментальна, вокальна, виконавська, музикознавча, дослідницька), соціальна та особистісна підготовка. Звідси випливає, що вдосконалення підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін знаходиться в прямій залежності не тільки від правильної орієнтації студента в процесі навчання на спеціальних заняттях, але й від загальної методичної забезпеченості та практичної озброєності, одержаної у всьому різноманітті дисциплін, що вивчаються на музично-педагогічному факультеті. Слід відзначити, що педагогічна наука і практика виходять з принципової установки про те, що своєрідність педагогічної діяльності робить неприпустимим наявність однієї вузькоспеціальної компетентності, а професіоналізм учителя визначається поєднанням усіх видів професійної компетентності. Цей підхід прийнятний і для музичного мистецтва, оскільки його вузькоспеціальна спрямованість в сьогоденних умовах себе не виправдовує, а створює проблеми у професійній діяльності.

Завдання, які стоять перед сучасною педагогікою, вимагають глибокого аналізу складних процесів, що відбуваються в сучасній школі. Від того, яким буде вчитель музичного мистецтва, як він стане реалізовувати свою творчу діяльність, чи здатний буде враховувати вимоги, що ставляться сучасним суспільством, у багатьох випадках буде залежати рівень освіченості, вихованості, духовного та культурного розвитку школяра. Організація процесу навчання у вищих мистецьких навчальних закладах повинна бути достатньою для формування у студента цілісної системи знань та умінь, орієнтованих на потреби сучасної загальноосвітньої школи. Таким чином, зміст музичної освіти, методи навчання мають не тільки відповідати сучасному розвитку суспільства але й випереджати його.

Література

1. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя - музыканта [Ноты] / Ю.Б.Алиев. - М. : Гуманит. изд. центр Владос, 2000. - 336 с.
2. Белозерцев Е.П. Образование: историко-культурный феномен [Текст]: курс лекций / Е.П. Белозерцев. - СПб.: Издат. Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. - 704 с.
3. Введение в педагогическую деятельность [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.С. Роботова, Т.В. Леонтьева, И.Г. Шапошникова и др.; под ред. А.С. Роботовой. - М. : Издательский центр «Академия», 2004. - 208 с.
4. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике [Текст] / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. - М. : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. - 448 с.
5. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения [Текст] / Н.В. Кузьмина. - М., 1990. - 105 с.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма [Текст] / А.К. Маркова. - М., 1996. - 308 с.
7. Рудзик М.Ф. Совершенствование профессиональной компетентности педагогов образовательной области «Искусство» профильных общеобразовательных учреждений в условиях института повышения квалификации [Текст]: дис. ...канд. пед. наук / М.Ф. Рудзик. - М., 2005. - 201 с.
8. Усова А.В. Требования к подготовке учителя в свете концепции модернизации российского образования на период до 2010 года [Текст] / А.В. Усова // Педагогическое образование и наука. — 2003. - № 2. - С. 4-8.
9. Энциклопедия профессионального образования [Текст]: под ред. С.Я. Батышева. - М., 1999. - С. 383. - Т. 2.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ТА ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

УДК 378.937

Князян М. О.

В статье рассмотрены теоретические основы научно-исследовательской деятельности будущего учителя. Высветлена сущность таких феноменов, как «научно-исследовательская деятельность», «исследовательские умения», «рефлексивные умения», «самооптимизация педагога». Представлены приемы организации научно-исследовательской деятельности студентов.